

O gospodarjenju z gozdovi na državni gosposčini v Konjicah na prehodu iz 18. v 19. stoletje

dr. Jože Maček (Ljubljana)*

Maček, J.: O gospodarjenju z gozdovi na državni gosposčini v Konjicah na prehodu iz 18. v 19. stol. Gozdarski vestnik 35, 1977, št. 4 str. 141—149. Povzetek v nemščini.

V razpravi je obdelano gozdarstvo na državni gosposčini Konjice na podlagi »Güterbeschreibung« iz l. 1802. Na tej gosposčini so gozdovi predstavljali zdaleč glavni del produktivnih površin; bili so razvrščeni v 6 kompleksov in največji je bil v Oplotnici s 4509 orali. Geometrično so jih izmerili leta 1795; v tem obdobju so gozdove skrajno malo uporabljali za pridobitne namene. V glavnem so les prodajali le za kurjavo. Donosi iz gozdov so bili zato minimalni in so znašali le 2,44 celotnih dohodkov gosposčine. Na podlagi primerjave rezultatov iz bilanc je razvidno, da so bile tedaj kmetijske površine, obdelovane v lastni režiji ali pa dane v zakup, neprimerno bolj donosne.

Maček, J.: O gospodarjenju z gozdovi na državni gosposčini v Konjicah na prehodu iz 18. v 19. stoletje.

(About forest management on the state estate in Konjice in the transition from 18 to 19 century.) Gozdarski vestnik, 35, 1977, 4, p. 141—149. In slov. with summaries in German.

In the paper the forestry on the basis of »Güterbeschreibung« in 1802 was represented. In that estate the forests were the main portion of productive area. The forests were grouped in six complexes, biggest one was in Oplotnica and measured 6260 acres. The forests were geometrically measured in 1795. The forests as a source of income were very little exploited in that period. Wood was sold only for heating. The income from forests after that was minimal, only 2,44 % on the whole.

On the basis of the comparison from the balances it appeared, that the agricultural areas which were cultivated in its own management, or if they were let out on lease, in that time were much more profitable.

Konjice so bile prvič omenjene l. 1146.¹ L. 1192 je bilo tamkaj že veliko gospostvo², ki je potem v srednjem veku doživelo veliko sprememb. L. 1597 je prišlo v last družine grofov Tattenbach, a ga je cesar l. 1671 zaplenil zaradi

* prof. dr. J. M. dipl. inž. agr., dipl. oec., biotehniška fakulteta Univerza Ljubljana 61000 Ljubljana, YU.

¹ Po prvi svetovni vojni so Konjice preimenovane v Slovenske Konjice.

² Koropec, J.: Srednjeveško konjiško gospostvo. Časopis za zgodovino in narodopisje. Nova vrsta, 8 (XLIII), 1972, 1. zv., 1.

sodelovanja grofa Erazma Tattenbacha v zaroti Zrinjskih in Frankopanov. L. 1692 ga je prodal kartuzijanskemu samostanu v Žičah, in v njegovi lasti je ostalo 190 let.

Državna gosposčina v Konjicah je nastala z razpustitvijo kartuzijanskega samostana v Žičah v l. 1782.³ Tega leta je prešla v last verskega sklada ter v upravo administracije državnih posestev v Gradcu. Pred letom 1795 so ji pridružili še gosposčino Oplotnica, ki je bila v lasti kartuzijancev celih 600 let. Pod omenjeno administracijo je ostala do l. 1828, ko jo je kupil knez Weriant Windischgraetz. Ker ta gosposčina, kot tudi druga bivša samostanska posestva v državni upravi, niso dajala pričakovanih dohodkov, so pristojni deželni in državni organi (omenjena administracija ter gubernij v Gradcu ter dvorna komora na Dunaju) večkrat razpravljali o njihovi prodaji zasebnikom. Za to pa je bilo potrebno gosposčine podrobno opisati, izmeriti njihove površine, ugotoviti njih prihodke in izdatke ter pripraviti prodajno ponudbo. Graška administracija je v tej zvezi izdala nalog, da morajo upravniki z osebjem vseh gosposčin v državni upravi napraviti opise posestev (tako imenovane Güterbeschreibung), od katerih nam najstarejši lahko rabijo kot prvovrsten zgodovinski vir za obdobje pred dobrimi stoosemdesetimi leti.

Opis gosposčine Konjice⁴ je posebej zanimiv zato, ker ima priključene bilance z različnimi zanimivimi podatki za leta od 1793 do 1801. Na ta način lahko dobimo izvrsten vpogled v gospodarjenje tako velike gosposčine, kot je konjiška tedaj bila, v strukturo njenih gospodarskih panog in njihov delež v končnih dohodkih. V temle prispevku želimo prikazati stanje na podlagi poglavja o gozdarstvu⁵ iz omenjenega opisa in na podlagi nekaterih prilog iz bilanc gospodarjenje z gozdovi na konjiški gosposčini. Opis gozdarstva je v originalu podan očitno v obliki vnaprej postavljenih shematiziranih vprašanj, na katere je gosposčina odgovarjala.

Gozdove konjiške gosposčine so izmerili leta 1795 po nalogu deželne vlade in v zvezi z naročilom dvora, da je potrebno posestvo oceniti in izdelati vrednostno ponudbo za njegovo prodajo. Izmero je opravil Alojz Švečka, tedanji gozdar na državni gosposčini v Gornjem Gradu. Cenilni operat za gozdove je izdelal isti strokovnjak naslednje leto, dopolnil pa ga je leta 1797 novi gornjegrajski gozdar Johann Löffler. Karta z originalnim merilnim zapisnikom je bila 1802. leta pri deželnih organih v Gradcu, njeno kopijo pa so imeli v pisarni gosposčine.

Združena državna gosposčina Konjice in Oplotnica je imela šest gozdnih kompleksov. Prvi je bil Pohorski planinski gozd, 6 do 9 ur oddaljen od Konjic, in je meril 4.509 oralov (o.) in 1235 kvadratnih klafter (k. k.); drugi je bil gozd (Konjiška) Gora, tudi visoko v hribih, pol do tri ure oddaljen od Konjic, in je meril 1.392 o., 649 k. k.; tretji je bil Videžki gozd, v nekoliko nižjih hribih, tri ure od Konjic, z mero 71 o., 1006 k. k.; četrti je bil Partoviški gozd, v ravnini, dve uri od Konjic, z mero 116 o., 1392 k. k.; peti je bil gozd v Vinarjah, v nekoliko nižjih hribih, 2 uri od Konjic, z mero 75 o., 235 k. k.; šesti je bil manjši gozd za

³ Pirchegger, H.: Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Güten, Städte und Märkte. Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, Bd. 10, München 1962, 139–148.

⁴ Arhiv dvorne komore na Dunaju, Staatsgüterbeschreibung, rote Nr. 19, Historische Beschreibung von der im Lande Steyer des Zillier Kreises liegenden Herrschaft Gannowitz, iz l. 1802.

⁵ Cit. vir poglavje V. Von der Beschaffenheit der Forste und Waldungen.

upravno stavbo v Oplotnici z mero 4 o., 87 k. k. Skupno so gozdovi merili 6.169 o., 1404 k. k.

V gozdovih so bile na splošno razširjene naslednje drevesne vrste: jelka, smreka, bor, bukev, na 80 oralih pa breze, jelše, mešane z mladimi bori. Pohorski gozd je bil vseskozi dobro obraščen z jelkami, smrekami in bukvi. Ena četrtina gozda Gora je bila dobro obraščena z omenjenimi tremi drevesnimi vrstami ostale tri četrtine pa slabo z bukvi in navadnim grmovjem. Vičeški gozd je bil srednje zaraščen z bukvi, Partovski gozd enako z bori, jelšami in brezovjem ter mladimi hrasti. Gozd v Vinarjah je bil slabo obraščen s hrasti, bukvi, jelšami, z brezovimi panjevci ter z nekaj bori. V gozdu za upravno stavbo v Oplotnici je bilo nekaj malega hrastov, večinoma pa je bil zaraščen z grmovjem. Uporabljali so ga za pašo in so ga v ta namen dajali v zakup.

Dobro obraščeni gozdovi na Pohorju in na Gori so po ocenah vsebovali 2/8 debelejšega, 1/8 srednjega stavbnega lesa, 2/8 žagovcev, 1/8 tramov in 2/8 lesa za kurjavo. Letni posek, ki ga je po tedanjem stanju gozdov predvidel že omenjeni gornjegrajski gozdar Johann Löfler, bi znašal 4554 dunajskih klafter (d.k.) bukovine, 4217 d. k. smrekovine in jelovine, 76 d. k. borovine, 14 d. k. hrastovine in 3 d. k. jelševine ter brezovine, skupno torej 8864 d. k. Predvsem bi bilo treba skrbeti za možnost spravila z vožnjo ali s plavljenjem iz planinskih gozdov in seveda za dobro in zanesljivo prodajo.

Gozdne komplekse so na karti že razdelili v 28 oddelkov, na terenu pa še ne dokončno. V vsakem oddelku so glede na slaba, srednja ali dobra tla in glede na stanje sestojev podrli vzorčna drevesa. Po njihovi prostornini in po že geodetsko izmerjeni površini so izračunali lesno zalogo; upoštevajoč obhodnjo so nato predvideli letni posek. Zbrali so desetletne poprečne cene za razne vrste lesa v tistih krajih, kjer je bilo upati, da bi gosposčina v prihodnosti lahko prodajala svoj les. Od njih so odšteli prevozne stroške, upoštevajoč oddaljenost različnih oddelkov od tržišča. S to ceno so nato pomnožili letni posek različnih vrst lesa. Na ta način izračunan letni dohodek gosposčinskih gozdov bi znašal 980 goldinarjev (goldinar se je delil na 60 krajcarjev, krajcar pa na 4 denariče ali pfenige).

Ker gozdovi še niso bili dejansko razdeljeni na oddelke in niso sekali na golo, tudi pogozdovali niso niti s setvijo semena niti s sadikami. Mladih sestojev seveda niso posebej zavarovali. Prav tako niso spomladi odstranjevali smrečja ali sicer kakorkoli posebej čistili gozdove. Zaradi svoje lege gozdovi niso bili izpostavljeni poplavam, niti v njih v letih 1793—1801 ni bilo požarov. Če bi se pojavili, bi jih skušali omejiti s posekom določenih pasov in z izkopom jarkov.

Na vprašanje, če je kajenje tobaka v gozdovih poleti prepovedano in kako to nadzorujejo, je sledil odgovor, da je to najstrožje prepovedano, nadzor nad tem pa bo imel tedaj na novo nastavljeni logar. Pastirji niso smeli kuriti ognjev niti v gozdovih podložnikov, še toliko manj v graščinskih.

Na marsikateri gosposčini so bile neurejene servitutne pravice na gozdovih predmet številnih sporov s podložniki. Videti je, da v Konjicah ni bilo tako. Na podlagi temeljnega urbarja iz srede 16. stoletja je imel pravico do prostega lesa le vsakokratni konjiški dekan. Vsako leto so mu v gozdu Gora odkazali po pet bukev.

Vsi podložniki gosposčinskega urada za domce v okolici Konjic (Hofstadt): 19 rustikalistov, 19 dominikalistov ter 8 sogornikov (rustikalisti so bili podlož-

niki, ki so že pred sredino 16. stoletja živeli na posestvih oddvojenih od graščinske zemlje; dominikalisti so bili podložniki, ki jih je gosposčina od srede omenjenega stoletja dalje naselila na zemlji, ki je tedaj še spadala v okvir njenega pridvornega gospodarstva; sogorniki so bili tisti kmetje, ki so imeli le vinogradniške površine), torej 46 posestnikov, 2 posestnika iz urada Tribnik in 5 iz urada Gojka ali Planje,⁶ skupaj 53 posestnikov, ki pri prevedbi njihovih zakupnih posesti v kupne niso pridobili prav nobenih gozdnih površin, so imeli od nekdanj brezplačno pravico do toliko kurjave, kolikor so je rabili za svoje gospodarstvo. V gozdu Gora so jim odkazali vsako leto od vetroloma prizadeta drevesa ter vejevje, ki je ležalo po tleh, niso pa smeli podirati zdravih dreves, na kar je moral paziti graščinski logar. Če upoštevamo, da so večje družine, ki jih je bilo 24, rabile 4 klaftre drv, manjše pa, bilo jih je 29, po 2 klaftri letno, so podložniki zastonj dobili od gosposčine 154 klafter sicer manjvrednega lesa za kurjavo.

Ta pravica ni temeljila na nobeni listini, vsaj v graščinskem arhivu je niso poznali, pač pa na zakonitem priposestvovanju in na treznem preudarku. Tisti podložniki, ki niso imeli gozdov, bi se v primeru, če ne bi dobili zastonjske kurjave, gospodarsko ne mogli obdržati, še toliko manj pa plačevati davke in druge dajatve. Podložniki so nemoteno uživali to pravico še v času, ko je obstajal kartuzijanski samostan ter po njegovi ukinitvi, torej že od nekdanj (seit unerdenklichen Jahren). Odvzeti jim to blagodat, od katere gosposčina ni imela pravzaprav nobene škode, bi bilo nesmotrno in daleč od želja in volje vlade, ki (v tem primeru dobesedno) svojih podložnikov ni želela spravljati v revščino.

Razmišljali so o zamenjavi in dokončni odpravi te za gosposčinske gozdove bremeneče servitutne pravice, ker bi bilo to vsekakor za obe strani koristno. Ker pa so podložniki rabili les za kurjavo, ne bi nikoli pristali na denarno nadomestilo, temveč le na ekvivalent v obliki ustreznega dela gozda. Zanj bi bili morebiti pripravljeni plačati gosposčini celo zmerno kupnino. Če bi za vsako večjo družino oddelili 1 oral, za manjšo pa pol oral, bi to skupaj znašalo 88 ½ oral, oddeljenih gozdov, s tem, da bi omenjena servitutna pravica za vedno ugasnila. Smotrno bi bilo, da bi imeli podložniki svoje parcele v enem kompleksu. Ker pa gozd nikjer ni bil povsem izenačen po kakovosti in lesni zalogi, bi naj za vnaprej izmerjene in označene parcele podložniki med seboj žrebali.

Dogajale so se kraje lesa. Ker so bili gozdovi tako raztreseni v šestih krajih z medsebojno oddaljenostjo od 2 do 9 ur hoda ter edini nameščeni logar ni mogel imeti pregleda nad njimi, so bile lahko izvedljive. Ostajale so neodkrita in so se zato množile. Sumili so domače podložnike in podložnike sosednih gosposčin, ki so imeli posestva v bližini graščinskih gozdov, a bi jih lahko ustavili le z ustanovitvijo posebnega rednega gozdnega urada.

V tej zvezi je zanimiv organizacijski predlog, ki nazorno kaže, kako sedanji gospodarski centri tedaj še niso imeli nobene posebne privlačne moči in pa, da racionalnost tedaj še ni bila kdove kako upoštevana. Menili so namreč, da bi bila Oplotnica kot uradni sedež gozdarskega osebja najprimernejša. Utemeljevali so predlog s tem, da leži v središču zelo obsežnih gozdov konjiške gosposčine, ki bi jim bilo treba posvečati posebno pozornost. Razen tega pa tudi v središču ostalih

⁶ Krajevni leksikon Dravske banovine. Lj. 1937, 563—566.

državnih gosposčin celjske in mariborske kresije: Žiž, Studenic, Freysteina, Tur-nišča, Olimja, Jurkloštra, Novega kloštra, Vrbovca, Gornjega gradu in Fale. Slednja gosposčina je imela prav tako obsežne gozdove kot konjiška.

Gozdni urad, ki bi ga ustanovili v Oplotnici, naj ne bi bil v nikakršni zvezi z rentnim uradom konjiške gosposčine. Moral bi biti zaseden z zadosti številnim osebjem, ki bi imelo na skrbi gozdove vseh zgoraj omenjenih gosposčin in bi jih skušalo privedi do smotrnega izkoriščanja. Predvsem bi ta urad lahko poskrbel, da bi potok Oplotnica, ki teče vzdolž največjega konjiškega gozdnega kompleksa očistili in uporabljali za plavljenje, kar dotlej zaradi skal in kamenja ni bilo mo-goče. S tem bi bila dana možnost boljše izrabe gozdov, kar bi tudi pokrilo stroške za gozdarsko osebje. Zanimivo je, da od tega še niso pričakovali posebnih donosov. Zadovoljili bi se torej že s kritjem stroškov za osebje.

Ugovor, zakaj tako koristen ukrep, ki bi bistveno izboljšal donosnost graščin-skih gozdov, ni bil že izveden, se lahko zavrne s preobremenitvijo gosposčinske uprave. Vedeti je namreč treba, da so bile tedaj gosposčine ne le gospodarski obrati, kot so bila veleposestva v bližnji preteklosti ali so sedaj, temveč hkrati tudi politične in sodne oblasti. Konjiška gosposčina je imela politično oblast čez 72 občin (približno v velikosti sedanjih katastrskih občin), sodstvo v civilnih zadevah, vključno z vodstvom zemljiške knjige za skoraj 2000 podložniških posestev, plemiško (verjetno le mestno!) sodišče za 818 družin, kazenske zadeve kot deželnoknežje sodišče v območju premera okoli 8 milj (okoli 60 km), poleg vseh zadev rentnega urada ter med trajanjem vojn še skrb za nastanitev vojaštva in pomoč pri priprgah, ker je bila v Konjicah postaja za vojaške marše, ter končno še skrb za razne izredne zadeve. Vse to so morali opraviti upravitelj, ki je v tem času za tako veliko gosposčino že moral biti izprašan sodnik, kontrolor, dva pisarja in logar. Poleg vsega navedenega naj bi ti skrbeli še za razne gospodar-ske izboljšave na posestvu in pri podložnikih. Razumljivo je, da se pri tako števil-nih in raznovrstnih opravkih niso mogli nobenemu delu posvečati z pozornostjo.

Gosposčina ni lesa izkoriščala v industrijske ali obrtne namene, niti ni imela v svojem sestavu nobene žage; izdelovala ni nobenih lesnih sortimentov. Les na panju je prodajala večinoma le interesentom v okolici, iz pohorskega gozda tudi in-teresentom iz Sv. Lovrenca, drva pa v Konjice, Vojnik ali Celje. Interesentom je nakazila za les v gosposčinski pisarni izdajal upravitelj. Takoj v gotovini izplačano kupnino je preveril kontrolor in jo spravil v blagajno rentnega urada, od katere sta imela ključke dva uradnika, da je en sam sploh ni mogel odpreti. Cene za les in drva je določil upravitelj glede na želeno kakovost in na lego v gozdu ali na nakla-dališču. Les je logar odkazoval ob sobotah. Tedaj so se zbrali kupci, oddali logarju nakazila, on pa jim je v ustreznem oddelku odkazal drevesa za posek ali odmeril drva za odvoz, na nakazilo pa zabeležil, da je les odkazan. Nadzor nad tem, da so kupci iz gozda odpeljali le kupljene količine lesa, je imel logar. Drva so pripravljali in prodajali le iz gozda Gora. Delavcem so za pripravo dunajske klaftre drv plačevali leta 1795 in 1796 39 krajcerjev (k.), leta 1797 52 k., leta 1798 45 k., leta 1799 in 1800 po 51 do 54 k. Kakšno realno vrednost so omenjene postavke predstavljale, si lahko predočimo iz poznejše navedbe cen nekaterih živil, živali in zemlje.

Za prodajo hlodovine in stavbnega lesa iz planinskega gozda na Pohorju je gosposčina javno objavila dan prodaje. Dva gosposčinska uradnika sta omenjenega

dne prišla na določeno zborni mesto in potem skupaj z zbranimi kupci do tistih oddelkov, kjer je bilo primerno sekati brez škode za gozd. Vsakemu kupcu so na kraju samem izmerili debela, nakar je le-ta plačal ustrezen znesek. O tem sta uradnika vodila prodajni register ter ga medsebojno kontrolirala. Bil je nato priloga k denarnim obračunom. Logar je spet moral skrbeti, da so kupci podrli in odpeljali le odkazana drevesa in nič več.

Logar je tudi skrbel, da pri podiranju drevja niso puščali panjev, višjih kot en čevlji; niso pa jih niti izkopavali niti poravnavali. Mladih hrastov niso lupili. Ugotovljeni so bili posamezni primeri namernih poškodb drevja z obročkanjem, udarci in pod. Logar, ki pri tej gospoščini še ni bil dolgo nameščen, pa zaradi že omenjenih razlogov storilcev ni mogel odkriti. Pač pa niso opazili, da bi kdo namerno sekal vrhove stoječih dreves. Brezovih vej niso uporabljali za metle, niti lesa za platišča. To na konjiški gospoščini ni bilo dovoljeno.

Podložniki, ki so imeli v gozdu Gora pravico do brezplačnega lesa za kurjavo, so si jeseni lahko brez plačila nagrajali potrebno listje, ki so ga zaradi pomanjkanja slame rabili za steljo. 10 rustikalistov in 2 dominikalista iz vasi Videž je na podlagi gospoščinskega urbarja imelo enako pravico v Videžkem gozdu.

Omenjeni podložniki so imeli po urbarju tudi pravico paše v tem gozdu. Poprečno so letno pasli 60 do 80 glav živine od maja do vključno oktobra. V gozdovih so sicer pasli svinje, toda le v zelo skromnem obsegu. Večina podložnikov je imela svoje gozdove. Izjema je bilo le nekaj družin iz urada Konjice, Tribnik in Gojka, ki pa so imele po graščinskem urbarju pravico brez plačila pasti svinje v gozdu Gora. V pohorskih gozdovih svinj niso pasli. V letih 1793—94 in 1797 je nekaj kmetov, večinoma podložnikov drugih gosposk, paslo svinje v gospoščinskih gozdovih. Za to so na leto plačali po 10 krajcarjev od živali. V letu 1793 jih je bilo 34, leta 1794 39 in leta 1797 57. Skupno je graščina iztržila za svinjsko pašo v devetih letih 25 goldinarjev. Ker to ni bil redni vsakoletni dohodek, so ga knjižili med izredne prihodke.

Lov je gospoščina dala v zakup za 12 let, od leta 1794 do 1805, za 104 goldinarjev letno. V lovske revirje so bili večinoma le zajci, lisice pa v bolj majhnem številu. V pohorskem gozdu je zakupnik poprečno na leto uplenil enega medveda ali jelena, toda le, če mu ni bilo žal truda in stroškov, da je z zadostnim številom strelcev zasedel med seboj zelo oddaljena stojišča. Ta vrsta dohodka je bila za gospoščino brez pomena; zakup lova je bil v tedanjih razmerah še najboljša rešitev, ker se je vendarle našel marsikakšen ljubitelj, ki je za svojo lovsko strast, da je lahko uplenil kakega zajca, rad plačal zakupniku lova nekaj goldinarjev.

Splošno varnost v zvezi z gozdovi sta obravnavali dve vprašanji, in sicer vprašanje skrivnih poti in vprašanje vagabundov. V gozdovih ni bilo skrivnih (verjetno tihotapskih) poti, pa tudi če bi bile, se jih zaradi težavne lege gozdov ne bi dalo zapreti, pa tudi edini logar jih ne bi mogel nadzorovati. Skrivačev in postopačev v gozdovih tudi ni bilo. Vsaj pri letnih vizitacijah deželskega sodišča in nabornega okraja jih še niso nikoli odkrili.

Vse gozdove je oskrboval en sam logar, ki je imel 120 goldinarjev letne plače, kot deputat 10 klafter drv in prosto stanovanje. Z gozdovi niso v devetih letih imeli nobenih stroškov. O njih niso vodili nobenih posebnih manualov ali računov, pač pa od provincijskega knjigovodstva predpisan register o porabi lesa, ki je tabelarično vseboval različne vrste lesa in njihove cene. Ta register so podobno kot

druge za rentno knjigovodstvo predpisane knjige zaključevali vsak mesec in so ga priložili k četrtletnemu obračunu za provincijsko knjigovodstvo. Dohodki od gozdov so bili sestavni del gosposčinskih donosov, in sicer kot ostale dejavnosti. Gosposčinske bilance so bile potrjene do septembra l. 1801, s tem pa tudi obračuni o gospodarjenju z gozdovi.

V zvezi s položajem posameznih gospodarskih dejavnosti na gosposčini utegne biti zanimivo, kakšni so bili osebni dohodki zaposlenih v tedanjem času. Značilne so za današnji čas nepredstavljivo velike razlike med posameznimi kategorijami uslužbencev. Državni kancler, kar bi ustrezalo položaju sedanjega predsednika ali podpredsednika državne ali zvezne vlade, knez Kaunitz, je imel l. 1761 letno 30.000 goldinarjev, nižji vladni uradniki od 300 do 900 gold., profesorji cesarjevičev 1600 goldinarjev⁷. V Konjicah je imel upravitelj gosposčine 800 goldinarjev plače, 250 goldinarjev za vzdrževanje za službo potrebnih konj, deputat 24 klafter drv, ki jih je moral na svoje stroške dati prepeljati do stanovanja, na enak način 10 klafter drv za kurjenje uradnih prostorov ter prosto stanovanje. Skupno so njegovi dohodki znašali 1101 goldinar. Kontrolor rentnega urada je imel 300 goldinarjev plače, deputat 8 klafter brezplačno dostavljenih drv ter enako kot drugi uradniki brezplačno stanovanje. Prvi pisar je zaslužil 200, drugi 180 goldinarjev, oba z deputatom 5 klafter domov dostavljenih drv. Logar je z drvni vred zaslužil že omenjenih 135 goldinarjev, plača sodarja in sodnega sluge je bila 100 goldinarjev in 6 oz. 5 klafter drv. Slednji je moral z njimi kuriti tudi zapor. Vrtar uradnih prostorov gosposčine v Konjicah je zaslužil 60 goldinarjev, vrtar urada v Oplotnici pa le 30 goldinarjev.⁸

Če izvezamo iz primerjave oba vrtarja ter vzamemo kot najnižjo plačo sodnega sluge, tedaj vidimo, da je imel upravitelj gosposčine v primerjavi z njim okoli osemkrat (povrnitev stroškov za rejo potrebnih konj ne smemo upoštevati), večjo plačo, od logarja kot strokovnega delavca pa 6,3 krat. Seveda pa so bili že tedaj kot še sedaj pisarniški uslužbenci močno cenjeni, saj sta imela prvi in drugi pisar za 1,5 oz. 1,4, kontrolor pa celo za 2,3 krat večjo plačo kot logar. Seveda so bile plače služinčadi še znatno nižje. Konjski hlapec je zaslužil poleg hrane in stanovanja leta 1793 15, leta 1801 20 goldinarjev, dneve za drvarje so bile leta 1793 18, leta 1801 30 krajcarjev, za vožnjo so plačevali 1 goldinar 15 krajcarjev na dan, za dostavo klastre drv neznatno manj.⁹

Župani so bili tudi slabo nagraceni. Najnižjo nagrado je imel župan iz Šmarjete 2 goldinarja 55 krajcarjev, najvišjo pa župan iz Oplotnice 14 goldinarjev. Stroški za župana iz 15 uradov so bili kaj nizki, saj so znašali le 97 goldinarjev 25 krajcarjev letno.¹⁰

Za primerjavo še nekaj cen iz leta 1801, ki naj omogočijo primerjavo realne vrednosti osebnih dohodkov, dneve in akordnih postavk. Konj dobre pasme v najboljših letih je stal 130 goldinarjev, vozni vol 65, tele 7½ gold., funt (okoli

⁷ Murr-Link, E.: The emancipation of Austrian peasant 1740—1798, New York 1949, p. 63.

⁸ pod 4) cit. vir Beilags Nr. 2 Ausweis über den Personal und Besolungsstand bei dem Rent und Wirtschaftsamt der k. k. Staats und Religions Fonds Herrschaft Gannowitz etc.

⁹ pod 4) cit. vir Beilags Nr. 13, Preise wie solche in hierortiger Gegend in Bezahlung des Dienst und Taglohns dann im Ankaufe verschiedener Victualien, Natural- und Materialien-roher Produkte, und Fabrikaten dann im Ankaufe, und Pachtung der Realitäten gestanden sind.

¹⁰ isto kot pod 8)

½ kg) govejega mesa 6½ krajcarja, funt svinjskega mesa 7 krajcarjev, mecen (61 l) pšenice 6 goldinarjev, ječmena 4 goldinarje, mecen pšenične moke za kuho 13 gold. Oral njive z dobro zemljo in lego je stal istega leta 500, oral travnika pa 900 goldinarjev. Letna zakupnina za oral njive je znašala 16, za oral travnika 40 goldinarjev.¹¹

Prodaja lesa je bila za tako velike površine kar se da skromna. V poprečju 9 let (1793—1801) so prodali po 37 dreves bukve po ceni od ½ do 1 goldinarja, med temi leta 1795 v pohorskem gozdu od snegoloma prizadeta po 6 krajcarjev, po 200 dreves smreke in jelke po ceni od 24 krajcarjev do 1½ goldinarja, od snegoloma podrta drevesa po 17 krajcarjev; po 3 tanjša drevesa iglavcev od 12 do 18 krajcarjev ter po 137 klafter drv po ceni 1½ do 2 goldinarja 10 krajcarjev.¹² Kot že omenjeno, so te prodajali strankam v Konjicah, Vojniku in Celju. Vojaškemu skladišču v Celju so jih prodajali po ¾ gold., ruskim četam v njihovem taborišču po 2½ gold. Če izvzamemo leta 1798—1800, ko so prodajali drva vojaščini (ki jih, mimogrede rečeno do l. 1802 še ni plačala), so letno prodali le od 26 do 74 klafter drv.

Skupno je v 9 letih gosposčina prejela za prodani les 4159 goldinarjev. Za pripravo drv na akord je izplačala 1672 gold., za drvarje 310 gold., skupno je torej bilo izdatkov 1982 gold. Prebitek dohodkov nad izdatki je znašal 2177 gold., poprečno na leto torej 242 goldinarjev.¹³ V teh gotovinskih postavkah ni zajet deputat 82 klafter drv letno prej omenjenim uslužbencem. Kljub temu pa je bil dohodek sila skromen. Če bi od poprečnega letnega prebitka 242 goldinarjev odbili letne izdatke za logarja (ki so zajeti med splošnimi stroški gosposčine, niso pa bili, kot je sedaj v navadi po določenem ključu repartirani med različne dejavnosti), bi preostalo 107 goldinarjev, to je dobra dva goldinarja več kot je znašala tudi zelo nizka zakupnina za lov. Če izračunamo poprečni letni dobiček od 1 orala gozdov (242 gold. razdeljeno z 6169 orali) vidimo, da je znašal 2 krajcarja in 14/10 pfeniga. Celotni poprečni letni dobiček konjiške gosposčine je znašal 9911 goldinarjev.¹⁴ Gozdarstvo je k temu prispevalo le 2,44 %.

Kmetijske površine so bile tedaj neprimerno bolj donosne. Za 259 oralov njiv, travnikov, vrtov, pašnikov in ribnikov, ki so jih dali v zakup, so prejeli 1513 goldinarjev¹⁵ letno, to je od orala 5 goldinarjev, 50½ krajcarja, to je 149 krat več kot je bil dobiček od orala gozda. Ta primerjava med kmetijskimi površinami v zakupu in gozdnimi površinami v lastni režiiji je vsekakor upravičena zato, ker z gozdovi enako kot s kmetijskimi površinami gosposčina ni imela nobenih stroškov.

¹¹ isto kot pod 9)

¹² pod 4) cit. vir Beilags Nr. 15, Ausweis uiber das in nachfolgenden Jahren aus der Herrschaft Gannowitzer Waldungen verkaufte Holz mit Bemerkung der Preyse der verkauften verschiedenen Holz Gattungen und der dafür eingelösten Beträge; Beilags Nr. 14 Preise nach welchen aus denen herrschaftlichen Waldungen die verschiedenen Holz Gattungen in den nachfolgenden Jahren verkauft worden sind.

¹³ Pod 4) cit. vir, Billance zwischen Empfang und Ausgaben, und dem jährlich reinen Ertrag der herrschaftlichen Waldungen.

¹⁴ pod 4) cit. vir, Beilags Nr. 16 Vergleichung wenn von denen zum Guts Ertrag gehörigen Empfangs Rubriken zu den dahin gehörigen Ausgaben abgeschlagen werden etc.

¹⁵ pod 4) cit. vir, Beilags Nr. 8 Ausweis über die zur Staatsherrschaft Gannowitz gehörigen in einzelnen Abtheilungen bis incl. dem Jahre 1810 in Pachtung hindangegeben Äckern, Wiesen, Gärten, Hutweiden, und Teuchen nebst dem Flächeninhalt dieser Realitäten, und der dafür jährlich beziehenden Pachtzinsen.

Še manj ugoden rezultat kaže primerjava med dobičkom od orala vinogradov in orala gozdov. Gospoščina je v lastni režiji obdelovala 29 oralov 119 k. k. vinogradov. Poprečni letni dobiček od njih je bil 1093 gold.¹⁶ Na oral vinograda je odpadlo tedaj 37 gold. 41 krajc. in $1\frac{1}{2}$ pfeniga dobička. V primerjavi z oralom gozda je oral vinograda dal za 961 krat večji dobiček. Takšni odnosi pa so bili seveda le zato, ker so gozdove na tej gospoščini iz različnih vzrokov izkoriščali skrajnje ekstenzivno, medtem ko smemo za kmetijske površine domnevati, da so na njih gospodarili v skladu s tedanjo stopnjo razvoja kmetijstva v hribovitih legah.

Zanimivo je tudi, da so iz gozdov v poprečju devetih let realizirali le eno četrtno po lastnih ocenah predvidenega dobička. Vzroke za majhen pomen tako obsežnih gozdov na gospoščini Konjice je iskati predvsem v tem, da jih niso uspeli v ustreznem obsegu izkoriščati niti za industrijske niti za tržne namene. To se je zgodilo šele v drugi polovici 19. stoletja.¹⁷

DIE WALDWIRTSCHAFT AUF DER STAATSHERRSCHAFT KONJICE AM ÜBERGANG AUS DEM 18. INS 19. JAHRHUNDERT

Zusammenfassung

In der Abhandlung wird die Waldwirtschaft der Staats- (Religionsfonds) herrschaft Konjice anhand der Güterbeschreibung aus dem Jahre 1802 vorgestellt. Diese Staatsherrschaft entstand aus den Besitzungen des 1782 aufgelösten Karthusianerklosters in Žižce. Ihr Waldbesitz belief sich auf 6169 Joch, in 6 Komplexen, von denen jenes in Pohorje—Oplotnica allein 4509 Joch mass. Die geometrische Waldausmessung geschah im Jahre 1795, das Waldschätzungsoperat wurde in den nächsten Jahren zusammengestellt. Die Wälder waren mit den für dieses Gebiet üblichen Baumarten bewachsen und waren dem Plan noch schon in Abteilungen gruppiert, im Gelände war das aber noch nicht ausgeführt. Die Wälder unterlagen gar keiner forstlichen Pflege, die Herrschaft hatte damit überhaupt keine Kosten. Bis Ende des 18. Jahr war auch kein Förster angestellt.

Die Wälder wurden für keine industrielle Zwecke oder Bauholz, sondern hauptsächlich nur für Brenn- (Scheiter) holzanfertigung benutzt. Der Aushieb war sehr gering, folglich waren auch die Reineinnahmen aus dem Waldbau sehr bescheiden (jährlich 242 fl). Wenn man von ihnen dem Förstergehalt abziehen würde (der aus dem Gesamthaushalt der Herrschaft beglichen wurde) betrügen sie ungefähr so viel als der, auch sehr bescheiden bemessene Jagdpachtzins, der sich auf 100 fl belief. Trotz sehr umfangreichen Waldländereien betrugen die Einnahmen davon nur 2,44 % der Gesamtherrschaftseinnahmen.

Interessant ist der Plan zur besseren Nutzung der Pohorje Waldung. Hierzu sollte in Oplotnica ein von der Herrschaft Konjice unabhängiges Waldamt mit entsprechendem Forstpersonal errichtet werden, der die Aufsicht über Wälder praktisch aller Staatsherrschaften in der Untersteiermark übernehmen sollte.

Anhand des neunjährigen Durchschnitts aus den Billanzen wurden Vergleiche der Einnahmen von den landwirtschaftlich genutzten (sowohl in Pacht übergebenen als auch in eigener Regie bebauten) Flächen und den Waldungen gegeben und hierbei gezeigt, dass die landwirtschaftlichen Gründe damals weit rentabler waren als die Wälder. Vom Joch Wald betrug der Reingewinn 2 Kreuzer und $1\frac{1}{16}$ Pfennig, vom Joch verpachteter landw. Flächen 5 fl, $50\frac{1}{2}$ Kreuzer, vom Joch in eigener Regie bebauten Weingärten aber 37 fl, 41 Kreuzer und $1\frac{1}{2}$ Pfennig. Ursache für diese sehr grossen Unterschiede ist aber in dem Umstand zu suchen, dass die umfangreichen Waldungen sehr wenig zu wirtschaftlich ergiebigen Zwecken genutzt wurden.

¹⁶ pod 4) cit. vir: Beilags Nr. 7, Ausweis über die zur Staatsherrschaft Gannowitz gehörigen, und durchgehends in eigener Bewirtschaftung stehende Weingärten, ihren Flächen Inhalt, und in Solchen erbauten Weinen, dafür eingehobenen Kaufschillings Geldern, nebst den Anbau Kosten und übrigen Auslagen.

¹⁷ Zgonik, M.: Prehajanje konjiško oplotniške graščinske posesti na kapitalistično gospodarjenje zožuje in odpravlja servitutne pravice. Časopis za zgodovino in narodopisje 46 (11), 1, 1975, 49—63.